

RAZISKOVALNA NALOGA

OŠ Cirkulane-Zavrč

PLAČILNA SREDSTVA SKOZI ČAS
ZGODOVINA

Mentorja:
Janez Zupanič
Suzana Petek
Cirkulane, 2012

Avtorici:
Špela Maicen
Klara Bedrač

ZAHVALA

V nalogi, ki je pred vami, sva se dotaknili delčka zgodovinske dediščine najinega kraja. Pri tem so nam bili v veliko pomoč posamezniki in skupine, katerim se za to posebej zahvaljujemo.

Da je naloga izdelana v takšnem obsegu, gre zahvala predvsem najinima mentorjema Ivu (Janezu) Zupaniču, profesorju sociologije in Suzani Petek, profesorici zgodovine, ki sta naju s spodbudami usmerjala in bdela nad najinim raziskovalnim delom.

Za pomoč pri terenskem delu se zahvaljujemo tudi oddelčnim sošolcem in ostalim učenkam in učencem, s katerimi se družimo pri zgodovinskem krožku.

Hvala vodstvu šole za podporo pri najinem delu, predmetni učiteljici slovenskega jezika Dragici Petrovič, za slavistično lektoriranje, učiteljici nemškega jezika, Tereziji Štumberger, za pomoč pri prevajanju povzetka. Hvala tudi vsem ostalim, ki ste nama tako ali drugače pomagali pri pripravi raziskovalne naloge, pa vas na tem mestu ne navajava posebej.

Špela in Klara

POROČILO MENTORJA ZGODOVINSKEGA KROŽKA

Največji delež pri nastajanju raziskovalne naloge imata radovedni mladi raziskovalki, Špela in Klara, ki imata željo po odkrivanju in pridobivanju znanja na različnih področjih. Pri nastajanju naloge sta sodelovali s sošolkami in sošolci, ki so vključeni v zgodovinski krožek, kjer se mladi ljudje uvajajo v timsko delo, razvijajo sposobnosti mišljenja, komunikacije in se spopadajo s samostojnimi predstavitvami lastnega dela. Mlade raziskovalce s takšnim načinom dela vzpodbujava h kreativnosti, zgodnji raziskovalni dejavnosti in ustvarjanju inovativnih rešitev, k samostojnosti in spoštovanju različnosti. Špela in Klara aktivno sodelujeta in zastopata našo šolo na vseh zgodovinskih tekmovanjih in v projektu Spoznavajmo države Evropske unije, kjer že tretjo leto zapored spoznavamo državo Grčijo. Letos bosta s pomočjo sošolk in sošolcev predstavili eno izmed najstarejših mest v Grčiji, Olimpjo.

POVZETEK

Tema najinega raziskovanja so plačilna sredstva skozi čas. Osredotočili sva se na značilnosti, navade in še živ spomin na način plačevanja najinega domačega kraja, Občine Cirkulane v Halozah in okolice.

O najinem kraju, krajanih, zgodovini kraja je veliko zbranega v knjigi Cirkulane-Svet Belanov, o temi, plačilna sredstva, pa malo, kar sva vzeli kot spodbudo, da tudi sami prispevava drobec k poznavanju kraja. Pozorni sva postali na poseben način plačilno upniških razmerij, ki se je razvila in ohranila vse do politično-gospodarskih sprememb po drugi svetovni vojni v vinorodnih okoljih, to je viničarstvo. Še poseben izziv je bil zbirati podatke, prebirati stare časopisne članke, obiskovati ljudi, ki so nama bili o preteklosti voljni pripovedovati.

Poleg viničarstva sva nekaj malega poizvedeli o rovaših v najinem okolju, eden takšnih je palica, največkrat oporni kol vinske trte, ki je brentarju služil za oporo in označevanje opravljenega dela, v farni cerkvi pa sva našli kamnoseške oznake.

Iz opravljenih vodenih intervjujev in odgovorov v anketnem vprašalniku sva veliko izvedeli o valutah in drugih načinih plačevanja oziroma povračilih, ki so jih najini sokrajani uporabljali. Izvedeli sva tudi za »plačilna sredstva«, kakršna so bila v rabi ob pomanjkanju in nestabilnih gospodarskih razmerah in o poskusih tedanje oblasti, kako krotiti inflacijo.

Večino postavljenih hipotez sva potrdili, eno zavrnil in tako ugotovili, da najini sokrajani poznajo različne načine plačevanja dobrin in storitev in da je na nek način še vedno prisotna blagovna menjava, ki ljudem lajša življenje in krepi sožitje. Vsaki družbeno sistemski spremembi je sledila tudi sprememba v denarni politiki. Še vedno je prisotna nekakšna nostalgija po slovenskem tolarju, in vedno je bil denarnim, plačilnim, kupnim... sredstvom pripisan velik pomen tudi pri vzgoji mladega rodu. Prav o slednjem sva našli veliko prispevkov v časopisnih in podobnih virih iz preteklosti in ker so nama bili zelo zanimivi, sva jih vključili v najino nalogo. Med drugim sva tudi s pomočjo raziskovalnih metod ugotovili zaskrbljujočo dejstvo, da danes brez denarnih finančnih sredstev ni več možno voditi gospodinjstva.

Zavedava se, da je najina raziskava krajevno omejena in da bi z razširitvijo področja morda dobili drugačne rezultate. Marsikaj je torej ostalo neraziskano, upava, da bo najino delo spodbudilo koga k nadaljevanju raziskovanja.

Ključne besede:

Haloze, Cirkulane, viničarstvo, plačilna sredstva, plačilo, denar

ZUSAMMENFASSUNG

Das Thema unserer Forschungsarbeit sind die Zahlungsmittel im Laufe der Zeit. Bei der Arbeit haben wir uns auf die Merkmale, Gewohnheiten und auf die noch immer lebendigen Erinnerungen in unserem Heimatsort – in Gemeinde Cirkulane in Haloze konzentriert. Eine ganze Menge vom Material über unseren Ort, seine Bewohner und über die Ortsgeschichte ist im Buch „Svet Belanov“ gesammelt. Es gibt hier aber nur wenig zum Thema Zahlungsmittel. Diese Feststellung hat uns dazu veranlasst, dass wir auch ein Fragment des Wissens über den Ort beibringen möchten. Bei der Forschung waren wir besonders aufmerksam auf eine besondere Art und Weise der Zahlungs- und Gläubigerverhältnisse, die sich in diesem Weingebiet entwickelt haben und sich bis zu den politischen und wirtschaftlichen Veränderungen nach dem zweiten Weltkrieg behalten haben. Das ist das Winzerwesen. Besonders interessant war es Daten zu sammeln, alte Zeitungsartikel zu lesen, Leute, die uns über die Vergangenheit erzählt haben, zu besuchen.

Außerdem haben wir auch etwas Kleines über das Kerbholz (Zählstock) erkundigt. Das war gewöhnlich ein Stock, am meisten ein Rebpfahl, der dem Büttenträger als die Stütze diente. An diesen Stock hat er sich auch die erledigte Arbeit gezeichnet. In der Pfarrkirche haben wir aber die Steinschnittzeichen gefunden. Aus den durchgeführten Interviews und aus den Fragebogen haben wir viel über verschiedenen Valuten und anderen Zahlungsmethoden beziehungsweise Rückzahlungen, die unsere Leute gebraucht haben, erfahren. Die Aufgabe spricht auch über die Bezahlungsform in der instabilen wirtschaftlichen Situation und über die Bemühungen der damaligen Regierung, wie beherrscht man die Inflation. Die meisten aufgestellten Hypothesen haben wir bestätigt, eine wiedergelegt. So haben wir festgestellt, dass unsere Ortsmitbewohner verschiedene Arte der Zahlung von Waren und Dienstleistungen kennen. Es ist noch immer der Tauschhandel vorhanden, der das Leben erleichtert und die Harmonie zwischen den Leuten verbessert. Jeder sozialer Systemveränderung folgt auch eine Änderung der Geldpolitik. Es gibt noch immer die Nostalgie nach dem slowenischen Tolar. Geld, Zahlungsmittel und Kaufmittel haben immer einen großen Wert, auch bei der Erziehung der jungen Leute. Gerade darüber haben wir viele Zeitungsartikel aus der Vergangenheit gefunden und sie in unsere Forschungsarbeit eingeschlossen. Besorgniserregende Tatsache ist auch, dass heute ohne Geldmittel nicht mehr den Haushalt führen kann. Wir sind bewusst, dass unsere Forschung lokalbegrenzt ist und mit der Erweiterung des Bereiches werden wir andere Ergebnisse bekommen. Vieles bleibt noch immer unerforscht und wir hoffen, dass jemand unsere Arbeit fortsetzen wird.

Schlüsselwörter:

Haloze, Cirkulane, Winzerwesen, Zahlungsmittel, Zahlung, Geld

KAZALO VSEBINE

ZAHVALA.....	2
POROČILO MENTORJA ZGODOVINSKEGA KROŽKA.....	2
POVZETEK	3
Ključne besede:.....	3
ZUSAMMENFASSUNG	4
Schlüsselwörter:	4
KAZALO VSEBINE	5
KAZALO SLIK	6
UVOD	8
PREDSTAVITEV KRAJA.....	8
PREDSTAVITEV HALOZ	8
CIRKULANE	9
ZGODOVINSKI ORIS	9
TEORETIČNI DEL.....	9
RAZVOJ DENARJA NA SLOVENSKEM	9
CILJI RAZISKOVALNE NALOGE	10
HIPOTEZE.....	10
METODA DELA.....	10
RAZISKOVALNI DEL	11
ARHEOLOŠKA NAJDBA V NAŠEM OKOLJU	11
ROVAŠI V NAŠEM OKOLJU	12
Spominsko pričevanje Emila Dreva	12
VINIČARSTVO	12
O VINIČARSTVU IZ LITERATURE.....	12
O VINIČARSTVU IZ ČLANKOV.....	14
Ustanovitev zveze viničarjev v Halozah	14
O VINIČARSTVU IZ SPOMINSKIH PRIČEVANJ.....	17
Spominsko pričevanje Franca Bedrača	17
Spominsko pričevanje Ane Bezjak	17
O DENARJU IN DRUGIH PLAČILNIH SREDSTVIH IZ ČASOPISNIH ČLANKOV	17
RAZVOJ DENARJA NA SLOVENSKEM	17
ŠE ZANIMIVOST KJE KONČA OBRABLJEN DENAR	27
ČLANKI, ZGODBE, VERZI ... O PLAČILIH IN DENARJU, NAMENJENIM VZGOJI	28
DRUGA PLAČILNA SREDSTVA	35
BONI ZA GORIVO	35
Spominsko pričevanje Marije Emeršič.....	35
Spominsko pričevanje Stanka Ivanuša.....	36
Spominsko pričevanje Terezije Štumberger	37
»PLAČILNA SREDSTVA« KOT POSLEDICA INFLACIJE	37
Spominsko pričevanje Suzane Petek	37
REZULTATI ANKETNEGA VPRAŠALNIKA	38
REZULTATI PREVERJANJA HIPOTEZ	39
Prva hipoteza	39
Druga hipoteza.....	39
Tretja hipoteza.....	39

Četrta hipoteza	39
Peta hipoteza	40
Šesta hipoteza.....	40
Sedma hipoteza	40
Osma hipoteza	40
POVZETEK PREVERJANJA HIPOTEZ	40
DISKUSIJA.....	41
ZAKLJUČEK	41
UPORABLJENI VIRI IN LITERATURA.....	42
Knjižni viri:.....	42
Članki in prispevki:	42
Spletne strani:.....	42
Viri iz Digitalne knjižnice Slovenije http://www.dlib.si :	42
Spominska pričevanja:	42
PRILOGE	43
Anketa	43

KAZALO SLIK

Slika 1: Primer noriškega kovanca	11
Slika 2: Viničarija v Goričaku v Halozah okoli 1935. Razglednico hrani domoznanski oddelek Knjižnice Ivana Potrča Ptuj.	13
Slika 3: Wibmerjev "štok" v Hrastovcu v Halozah iz spominske knjige družine Wibmer.	14
Slika 7: Članek Dinar na dinar v celjskem glasilu SZDL z dne 25. novembra 1961.	18
Slika 8: Primer rimskega kovanca Denarius z upodobljeno Junono Moneta	18
Slika 9: Primer srebrnika z odtisom pfeniga Urlika II. Celjskega.	19
Slika 10: Dvajset kron: Avstro-Ogrska.	19
Slika 12: Dinar Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev iz leta 1919.	20
Slika 13: Jurij, bankovec Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev za tisoč dinarjev.	21
Slika 14: Deset dinarjev s podobo kovača.	21
Slika 15: Dinar iz leta 1944.	22
Slika 16: Bankovec za 100 dinarjev izdan leta 1945.	22
Slika 17: Bankovec za 50 dinarjev iz leta 1946.	22
Slika 18: Bankovec za 100 dinarjev iz leta 1955.	23
Slika 19: Bankovec za 1000 dinarjev iz leta 1955.	23
Slika 20: Bankovec za 100 dinarjev. Prvi so bili izdani 1. avgusta 1965.	23
Slika 21: Bankovec za 10 dinarjev iz leta 1968.	24
Slika 22: Bankovci za 500 din so izšli 1970.	24
Slika 23: Bankovci za 1000 din so izšli 1978.	24
Slika 24: Bankovec za 5000 dinarjev iz leta 1985.	25
Slika 25: Bankovec za milijon.....	25
Slika 26: Primer bankovca Hamurabijeve lipe.....	26
Slika 27: Bon tolarja.....	26
Slika 28: Bankovec za 1000 tolarjev.	26
Slika 29: O denarju - ilustracija članka v Štajercu iz leta 1911.	27
Slika 30: Ilustrirana naslovnica in besedilo pesmice Denár v časopisu Vrtec (1. 2. 1888).....	29

Slika 31: Ilustracija in zgodba Delu-plačilo! v časopisu Zvonček (1. 5. 1910).....	30
Slika: Besedilo zgodbe o najdenem denarju objavljeni v številki 6 leta 1888.....	31
Slika 32: Zgodba in ilustracija Po delu plačilo v glasilu Zvonček iz leta 1905	32
Slika 33: Dvojno plačilo v basni Borisova v glasilo Zvonček iz leta 1908.....	33
Slika 34: Ilustracija in verzi Dan plačila v glasilu Vrtec za šolsko leto 1937/1938.....	33
Slika 35: Ilustracija Na dan plačil v glasilu Angelček za šolsko leto 1928/1929.	34
Slika 36: Kaj mara za novce! v Zvončku iz 1901, številka 7.	35
Slika 37: Bon za 10 l goriva iz leta 1984.....	36
Slika 38: Bon za 10 l goriva iz leta 1983.....	37

UVOD

Sva devetošolki, v letošnjem šolskem letu sva sprejeli izziv najinih mentorjev se odločili za raziskovalno dejavnost. Za predmet raziskave sva izbrali ponujeno temo, Plačilna sredstva skozi čas, pri čem sva se nekoliko bolj orientirali na najino domače okolje.

Današnja Občina Cirkulane sodi med najmlajše slovenske občine, leži v severozahodnem delu Haloz. Središče občine je naselje Cirkulane, najstarejši del naselja se je razvil ob župnijski cerkvi sv. Barbare.

Bogata kulturno-zgodovinska dediščina je spodbujala radovednost, postavljala vprašanja in zahtevala odgovore. Veva, da sva na nekatera vprašanja našli odgovore, veliko pa je še ostalo neodgovorjenega.

Ob odločitvi za predmet najine raziskave sva se poučili o plačilnih sredstvih. Ker so plačilna sredstva spremljevalec človeka, že odkar je začel zamenjevati dobrine, je o tem tudi veliko zapisanega in raziskanega. Nisva želeli zgolj povzemanj dela drugih, ampak raziskovati in prispevati k že znanemu vsaj še delček.

Predvsem pa sva si zadali nalogo, da bova v tej raziskovalni nalogi poskušali raziskati ali vsaj zbrati na enem mestu čim več podatkov o plačilnih sredstvih oz. o kupnih sredstvih in načinih plačevanja skozi čas, ki so bili v veljavi ali pa so še v najinem domačem okolju. V Halozah ali povedano ožje, v vinorodnih Halozah na območju občine Cirkulane, nekoč Sv. Barbare v Halozah. Zato nama dovolite, da v uvodnem delu najine naloge vsaj malo predstaviva tudi svoj kraj.

PREDSTAVITEV KRAJA

Cirkulane so sestavni del Haloz. V zborniku, ki je izšel ob 200-letnici naše šole, leta 1982, zaslediva, da je Haloze leta 1939 obiskal tudi pesnik Oton Župančič. Svoje vtise je strnil z besedami: *»Novi kraji, nova čuda. Prijazni ljudje. Prijetno presenečen nad slikovito pokrajino Haloz.«*¹

PREDSTAVITEV HALOZ

Iz zbornika, pri urejanju katerega je sodeloval tudi naš znameniti rojak dr. Vladimir Bračič, izveva, da so tolmačenja imena Haloze različna. *»Nekateri so iskali izvor imena Haloze v latinski označbi Colles za vinorodne gorice. Nemci so jim rekli Kollos«.*²

Nekdanji župnik pri sv. Barbari, Božidar Raič, pa je izvor imena »poiskal« v staroslovanščini. Leta 1861 je v Novicah zapisal, da se ime Haloze opira na *»halongo«*, ki pomeni kraj, prepleten s hribi.³

¹Bračič idr. (1982), 200 let šolstva v krajevni skupnosti Cirkulane, 1780-1980, Cirkulane, str. 70.

²Bračič idr. (1982), 200 let šolstva v krajevni skupnosti Cirkulane, 1780-1980, Cirkulane, str. 70.

³Bračič idr. (1982), 200 let šolstva v krajevni skupnosti Cirkulane, 1780-1980, Cirkulane, str. 70.

CIRKULANE

Cirkulane, nekoč Sv. Barbara v Halozah, so z vinogradi, gozdovi, njivami in travniki obdano razgibano naselje. Današnja reliefno podobo kraja je izoblikoval potok Bela s svojimi pritoki. Na območju sedanje občine Cirkulane so naslednje vasi: Cirkulane, Brezovec, Dolane, Gradišča, Gruškovec, Mali Okič, Medribnik, Meje, Paradiž, Pohorje, Pristava, Slatina in Veliki Vrh.⁴

ZGODOVINSKI ORIS

»Nekateri arheologi in zgodovinarji menijo, da je gričevnat svet Haloz s svojo prijetno klimo in s sončnimi rebri, ležečimi med svetlimi gozdovi, že zelo zgodaj pritegnil človeka«. O tem pričajo tudi najdbe iz kamene in bronaste dobe. Gre predvsem za manjše, posamične najdbe, medtem ko sledovi večjih naselbin niso bili najdeni. Na območju današnjih Cirkulan je bilo najdenih šest kamnitih sekir.

»Tudi najdb iz rimske dobe je v Halozah malo, znano je le najdišče v Cirkulanah« kar, po Bračiču, čudi tudi arheologe. Malo verjetno je, da bi pokrajina, ki je ležala v bližini velikega mesta Poetovio, bila nenaseljena.⁵

TEORETIČNI DEL

RAZVOJ DENARJA NA SLOVENSKEM

Namen najine naloge ni povzemanje že dodobra strokovno obdelanega področja zgodovine o plačilnih sredstvih, vendarle sva se morali seznaniti z razvojem denarja na Slovenskem. V tem delu najine naloge je povzetek teme Vesele šole, ki govori o denarju na Slovenskem. Podrobneje - upava, da bo tudi bolj zanimivo, pa povzemava isto temo v raziskovalnem delu najine naloge.

Izveva, da so Iliri in Kelti v 4. stoletju na ozemlju današnje Slovenije kovali prvi denar. V okviru rimskega imperija se je od 1. do 4. stoletja uveljavil rimski denar. Denarius je bil eden izmed najpogostejše rabljenih kovancev - od tod današnje poimenovanje denarja.

Dotok rimskega denarja je bil sredi 5. stoletja prekinjen. Družba se je po tem vrnila v sistem blagovne menjave. Okoli 11. stoletja so se na slovenskem ozemlju pojavile prve kovnice srebrnikov. Breški pfenig je bil eden izmed najpogostejših. *»Svoje pfenige so v rivalstvu s Habsburžani kovali tudi Celjski grofje«*. Ker so prebivalci pfenige skrivali pred vpadi Turkov, zato so jih arheologi velikokrat našli med izkopavanjem.

Dinar je na prizorišče stopil po prvi svetovni vojni. Nova oblast po drugi svetovni vojni je torej zadržala staro ime denarja.

Slovenski parlament je po osamosvojitvi leta 1991 sprejel Zakon o Banki Slovenije ter o novem imenu slovenske valute-slovenskem tolarju.

⁴Spletna stran podjetja Halo: <http://www.halo.si/> (20. 11. 2007).

⁵Bračič idr. (1982), 200 let šolstva v krajevni skupnosti Cirkulane, 1780-1980, Cirkulane, str. 72.

Tolar smo uporabljali do konca leta 2006, s prvim januarjem 2007, pa smo tudi v Sloveniji sprejeli evro.⁶

CILJI RAZISKOVALNE NALOGE

Z najino raziskovalno nalogo sva želeli ugotoviti:

- katera plačilna sredstva so v najinem okolju bila v uporabi nekoč,
- kateri načini plačevanja so bili prisotni v najinem okolju nekoč,
- kaj in koliko so nekoč plačevali z veljavnimi plačilnimi sredstvi,
- kaj in koliko so nekoč plačevali na drugačen način.

Poleg tega pa sva si zadali cilj, da bova:

- poiskali ljudi, ki nama bodo o raziskovalnem problemu še vedeli kaj povedati,
- zapisali njihova spominska pričevanja,
- in s tem prispevali k ohranjanju znanja o kulturno-zgodovinskih značilnostih svojega domačega kraja.

HIPOTEZE

Predpostavili sva:

- Najini sokrajani poznajo različne načine plačevanja dobrin in storitev.
- Uvedba denarnih plačilnih sredstev blagovno menjavo izkorenini.
- Kot plačilno sredstvo je nekoč služilo tudi delo.
- Z družbeno-sistemske spremembe se zgodi tudi sprememba v denarnem plačilnem sistemu.
- Ljudje vedno pripisujejo plačilnim sredstvom velik pomen.
- V času pomanjkanja dobi blagovna menjava na veljavi.
- Edina »prava« slovenska valuta je bil slovenski tolar.
- Danes brez denarnih plačilnih sredstev ni več možno voditi gospodinjstva.

METODA DELA

Pri delu sva uporabili metodo opisovanja dejstev, odnosov, procesov brez vzročnega pojasnjevanja (deskriptivna metoda) in metodo primerjanja dejstev, odnosov, procesov, z namenom odkrivanja podobnosti in razlik (komparativna metoda).

Ob začetku šolskega leta sva začeli skupaj z mentorjema in starši iskati literaturo o najinem kraju in literaturo o plačilnih sredstvih, viničarstvu, tako da sva se s predmetom raziskovanja bolje spoznali.

Literaturo o denarnih sredstvih sva poiskali v knjižnici, slikovno gradivo pa v večini na zanesljivih spletnih straneh.

V veliko pomoč so nama bili članki iz starih časopisov, publikacij in glasil, ki so objavljene v Digitalni knjižnici Slovenije. S pomočjo mentorjev sva poiskali primerne članke, iz njih povzeli, tisto za kar meniva, da sodi v pričujočo raziskovalno nalogo.

⁶Gradivo za Veselo šolo PIL-a, Pustolovščina denar, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2011.

Za preverjanje nekaterih hipotez pa sva uporabili tudi odgovore iz anketnega vprašalnika, ki sva ga pripravili skupaj z mentorjema.

Prav tako sva za preverjanje hipotez in za seznanitev z navadami iz preteklosti v najinem okolju črpali iz pogovorov s sokrajani, kar sva zapisali v obliki spominskih pričevanj.

RAZISKOVALNI DEL

Posegli sva po tiskanih knjižnih in časopisnih virih, po sodobnejših virih, dosegljivih na zanesljivih spletnih straneh, se pogovarjali z ljudmi, pripravili in izvedli anketo s ciljem preverjanja najinih predpostavk. Kljub temu da se stvari prepletajo, jih poskušava prikazati po posameznih sklopih.

Veliko sva izvedeli, kar nekaj virov, do katerih sva se dokopali, pa naju je morda nekoliko oddaljilo od najinega raziskovalnega problema. Po nasvetu mentorjev sva jih prav tako vključili v nalogo.

ARHEOLOŠKA NAJDBA V NAŠEM OKOLJU

V zborniku o Cirkulanah Svet Belanov najdeva zanimiv zapis v članku Ivana Žižka, Cirkulane v arheološkem obdobju o najdbah na našem delu Haloz. Tako izveva, da je bil iz obdobja mlajše železne dobe najden keltski kovanec na območju Turškega Vrha, ki datira v prvo stoletje pr. n. š.. V nadaljevanju zapisa izveva, da ga je numizmatična stroka opredelila za vzhodnonoriški veliki srebrnik. Iz avtorjeve opombe izveva »*Norik je provinca, ki je segala s svojo vhodno mejo vse do naših krajev...*« in da je dokazano, da se je z Rimom politično povezoval že v sredini 2. st. pr. n. š.. Žižek v nadaljevanju najdbo oceni in pravi, da najdba »...*nakazuje tedanje trgovske vezi z bližnjimi in daljnimi kraji v tistem času*«. ⁷

Slika 1: Primer noriškega kovanca ⁸

Kakšni so bili ti kovanci, sva izvedeli ob ogledu slik v Enciklopediji Slovenije pod geslom: Denar, kjer med drugim izveva, da so noriški Kelti za potrebe trgovanja kovali velike

⁷Žižek, Ivan (2004), prispevek v zborniku Svet Belanov, Cirkulane, Halo d.o.o., str. 65.

⁸Slika Noriškega novca iz spletnega prispevka Tolminskega muzeja, <http://www.tol-muzej.si> (1. 3. 2012).

srebrnike – tetradrahme in kot drobiž male srebrne novčiče.⁹ Sliko, ki sva jo uporabili, pa sva našli na spletni strani Tolminskega muzeja.

ROVAŠI V NAŠEM OKOLJU

Rovaši so bilo nekoč način zapisa opravljenega dela. V spletnem slovarju Slovenskega knjižnega jezika izveva, da je nekoč lahko bil rovaš po dolgem preklana palica, na katero se z zarezi označevali količina česa, navadno pri menjavi blaga, posojilu. V razlagi pojma je tudi zanimiva besedna zveza »*pri njem ima še nekaj na rovašu, nekaj mu je dolžen*«¹⁰.

Na pobudo mentorjev sva se pozanimali, ali so ohranjeni tudi v našem okolju. Nekaj sva jih našli v farni cerkvi sv. Barbare, na kamnitih delih, kjer so jih izklesali kamnoseki ob gradnji cerkve.

Podobno je brentarjeva ali pdm. pütarova palica, na katero se naredi zarez za vsako prineseno brento pdm. püto grozdja v stiskalnico ob trgatvi. Danes je to zgolj tradicija, ki pa je izvirno imela drugačen pomen.

Spominsko pričevanje Emila Dreva

K pogovoru sva pritegnili tudi župnika farne cerkve sv. Barbare v Cirkulanah, gospoda dekana Emila Dreva.

Na vprašanje ali obstajajo kakšni kamnoseški znaki v stavbi cerkve, nama je pritrdilno odgovoril. Našli so jih na kamnitih delih zidov ob odstranitvi zidarske malte. Te znake lahko prištejemo med rovaše.

Nadalje nama je povedal, da so nekoč zaradi pomanjkanja denarja prispevek cerkvi poravnali v naturalijah. Največkrat je bil to les.

V zvezi z viničarstvom nama je povedal le, da se je po drugi svetovni vojni ukinilo.¹¹

VINIČARSTVO

Kot sva že omenili, sva namenili veliko pozornosti posebnemu načinu plačilno-upniškega razmerja, viničarstvu. Viničarstvo se je razvilo in ohranilo vse do politično-gospodarskih sprememb po drugi svetovni vojni v vinorodnih okoljih. Tudi v našem okolju je bilo razvito, zato je bil še poseben izziv zbirati podatke, prebirati stare časopisne članke, obiskovati ljudi, pri katerih je spomin na viničarstvo še živ.

O VINIČARSTVU IZ LITERATURE

V prispevku revije Etnolog 6 iz leta 1996 na straneh 295-328 avtorica dr. Mojca Ramšak, zaposlena na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, predstavi življenjske pogoje viničarjev v Svečinskih gorah pred 2. svetovno vojno. Iz prispevka sva se poučili, kaj je to viničarstvo oz. kdo so bili viničarji. Izveva, da je pri viničarstvu šlo za deputatna razmerja.

⁹Enciklopedija Slovenije, (1988), zvezek 2 od Ce-Ed, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 229.

¹⁰Spletni SSKJ, Inštitut Frana Ramovša ZRC SAZU, <http://bos.zrc-sazu.si/> (20. 11. 2011)

¹¹Spominsko pričevanje zapisali Klara Bedrač in Špela Maicen januarja 2012.

Deputatno razmerje pomeni, da so viničarji živeli v lastnem gospodinjstvu ter obdelovali vinograd in včasih tudi drugo zemljo delodajalca, ki jim je »...kot deputat na voljo dajal manjšo stanovanjsko hišo in k njej spadajoča poslopja z nekaj zemlje in živine, ...«. Iz prispevka izveva tudi, da so nekatera dela bila s strani delodajalca plačana tudi v denarju, naturalijah ali na oba načina. Ker sva se z izrazom deputat oziroma deputatno razmerje srečali prvič sva poizvedeli o tem izrazu še v slovarju SKJ, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, ki je razpoložljiv v spletni obliki. Izveva, da je deputat »del zaslužka, ki ga dobi delavec v naravi, v blagu«¹². Mira Jerenec (danes Petrovič) v svoji diplomski nalogi o nastanku in razvoju viničarstva pove, da »viničarstvo sodi med deputatna razmerja, čeprav vsebuje tudi elemente dninarstva in zakupa«.¹³ Šlo je za to, da si je viničar s svojim delom prislužil možnost preživljanja svoje družine. Kljub temu da si je viničar na lastnikovi zemlji smel pridelovati tudi dobrine zase, je najprej moral opraviti potrebna opravila za gospodarja. »Osnovni namen je bil zagotoviti delodajalcu stalno delovno silo...«.¹⁴

Izraz viničar se je razvil iz nemških izrazov »...Weinzerl, Weinzeld, Winzerv prevzete vajncerle, bancerle, vincar...«¹⁵ do vincerlov, kakor so jih imenovali v našem okolju, kot sva izvedeli iz vodenih intervjujev.

V kakšnih pogojih oziroma kakšne so bile hiše, katere so morali viničarji s svojim delom odslužiti - plačevati najemno pravico, nam dovolj zgovorno pove slika.

Slika 2: Viničarija v Goričaku v Halozah okoli 1935. Razglednico hrani domoznanski oddelek Knjižnice Ivana Potrča Ptuj.

Pomemben dejavnik za nastanek viničarstva je v obsegu lastninskih pravic na vinogradniških območjih. Po podatkih, ki jih navaja Jerenčeva, sklicujoč se na razpoložljive vire, je bilo leta

¹²Slovar SKJ, InštitutFrana Ramovša ZRC SAZU, glej <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (20. 1. 2012).

¹³Jerenec, Mira (2011), Tu bodo živeli viničarji, diplomska naloga FFLJ Oddelek za zgodovino, str. 15.

¹⁴Jerenec, Mira (2011), Tu bodo živeli viničarji, diplomska naloga FFLJ Oddelek za zgodovino, str. 15.

¹⁵Ramšak, Mojca(1969), prispevek v reviji Etnolog, Ljubljana,SEM, str. 296.

1824 v Halozah 31,3 % vinogradov v lasti Nehaložanov, kar je do leta 1935 poraslo na 48,5%.¹⁶

Slika 3: Wibmerjev "štok" v Hrastovcu v Halozah iz spominske knjige družine Wibmer. Hrani domoznanski oddelek knjižnice Ivana Potrča Ptuj.

V kakšnih pogojih pa so živeli oziroma imeli v lasti kot podeželsko hišo lastniki vinogradov pa prikazuje slika Wibmerjevega štoka.

»Leta 1863 je bil na predlog deželnega zbora za Štajersko za območje vojvodine Štajerske sprejet Viničarski red – Winzerordnung«. Viničar je v viničarskem redu definiran kot oseba, ki vstopi v službo za obdelavo vinograda, za kar prejme plačilo v denarju ali drugih prejemkih ali obojem in živi v lastnem gospodinjstvu. Skladno z viničarskim redom se pravice in dolžnosti uredijo s pogodbo med lastnikom in viničarjem. Delovno razmerje se je sklenilo za eno leto, s pričetkom 1. novembra, odpoved je bil možna med 1. in 26. julijem, selitev pa se je morala izvršiti med 1. in 11. novembrom. Odpoved je bil možna tudi ob težji pregrešitvi viničarja. Tako, s pogodbo sklenjeno letno obdobje, so imenovali »viničarsko leto«.¹⁷

O VINIČARSTVU IZ ČLANKOV

Ustanovitev zveze viničarjev v Halozah

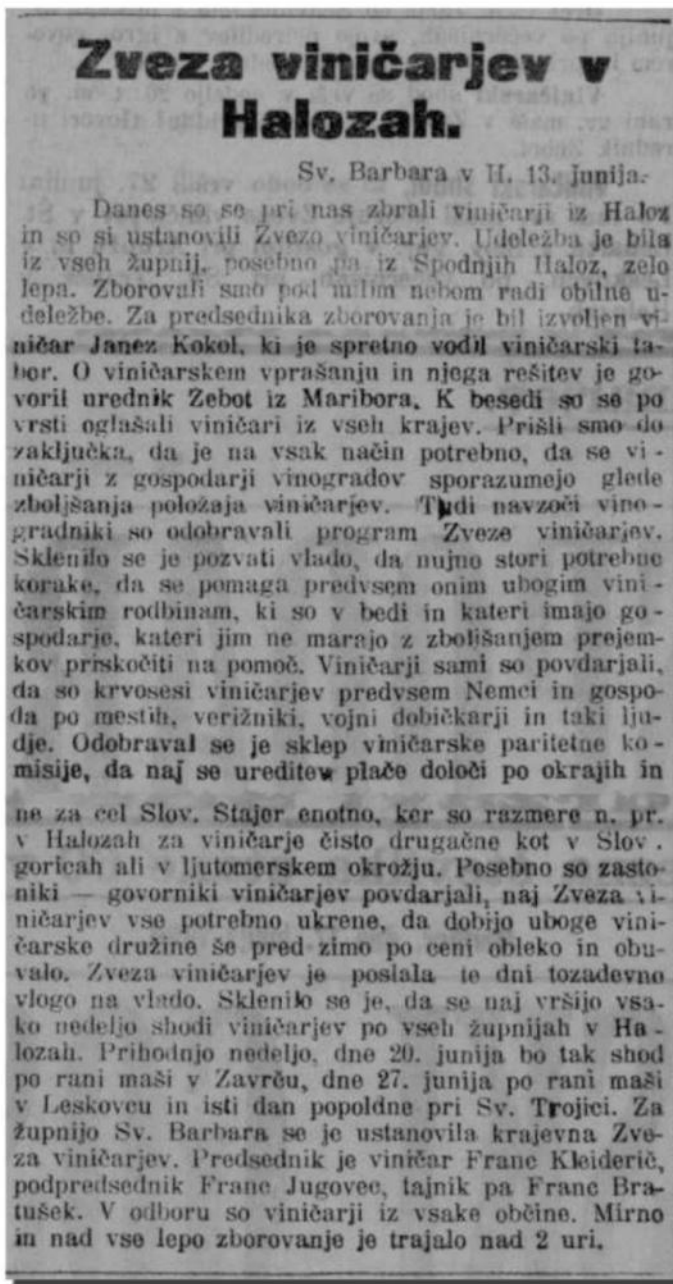
Časopis Slovenski gospodar je v 24. številki, 17. junija 1920, objavil vest o ustanovitvi Viničarske zveze pri Sv. Barbari v Halozah, torej današnjih Cirkulanah.¹⁸ Ustanovljena je bila tri dni prej, v nedeljo »...pod milim nebom radi obilne udeležbe«. Na zborovanju so prišli do zaključka »... da je na vsak način potrebno, da se viničarji z gospodarji viničarjev sporazumejo gledeboljšanja položaja viničarjev«. Po pisanju časnika so se s tem strinjali tudi vinogradniki in sklenjeno je bilo, da se k reševanju problematike pozove tudi vlado.

¹⁶ Jerenec, Mira (2011), Tu bodo živeli viničarji, diplomska naloga FFLJ Oddelek za zgodovino, str. 17.

¹⁷ Jerenec, Mira (2011), Tu bodo živeli viničarji, diplomska naloga FFLJ Oddelek za zgodovino, str. 18.

¹⁸ Do konca druge svetovne vojne se je kraj, kot je bilo to takrat v navadi, imenoval po farni zavetnici Sv. Barbari.

Izvedo tudi, kdo je za nastalo situacijo – viničarsko bedo, kriv. »Viničarji sami so povdarjali, da so krvosesi viničarjev predvsem Nemci in gospoda po mestih, verižniki, vojni dobičkarji in taki ljudje«. ¹⁹

Slika 4: Članek iz časopisa Slovenski gospodar

K članku prilagava še karikaturi iz satiričnega časopisa Kurent. Karikatura iz leta 1919 zgovorno priča, kako so si takrat predstavljali izkoriščevalske Nemce.

¹⁹Zveza viničarjev v Halozah (1920). *Slovenski gospodar*, letnik 54, številka 24, <http://www.dlib.si> (4. 2. 2012).

Slika 5: Karikatura Henrika Smrekarja iz satiričnega časopisa Kurent št. 2, izdanega 30. januarja 1919²⁰

Na naslednji karikaturi iz leta 1918, po koncu prve svetovne morije, vidimo vojnega dobičkarja. Obe karikaturi sta tudi opremljeni s komentarjema, ki sta tudi sama po sebi zgovorna.

Slika 6: Karikatura Franceta Podrekarja prikazuje vojnega dobičkarja v satiričnem časopisu Kurent (01. 11. 1918)²¹

²⁰Kurent (30. 01. 1919), letnik 2, številka 2. <http://www.dlib.si> (4. 2. 2012).

²¹Kurent (01. 11. 1918), letnik 1, številka 7, <http://www.dlib.si> (4. 2. 2012).

O VINIČARSTVU IZ SPOMINSKIH PRIČEVANJ

Spominsko pričevanje Franca Bedrača

O viničarstvu sem se pogovarjala z Francem Bedračem, stanujočim v Cirkulanah 78. Gospod Franc je bil rojen leta 1928 in je upokojeni kmetovalec.

Povedal mi je, da so bili viničarji ali p. d. *vencelji* revni ljudje. Živel so v vinogradniških hišah »vencelijah« velikih gospodarjev. Da so lahko živeli v teh hišah, so morali opravljati vsa vinogradniška dela in druga dela, ki jim jih je naložili gospodar. S tem so si služili tudi vsakdanji kruh. Če je gospodar menil, da dela niso opravili dobro jih je imel pravico nagnati. Kot zanimivost mi je gospod Franc tudi povedal, da viničarji niso imeli vstopa v vinsko klet razen ob prisotnosti gospodarja.²²

Spominsko pričevanje Ane Bezjak

Upokojena gospodinja Ana Bezjak je bila rojena leta 1938, živi v Dolanah 14.

Gospa Ana je povedal podobno, da so bili viničarji ljudje, ki niso imeli denarnih prilivov. Prisiljeni so bili iti v »vencelije« ali viničarske hiše, ki so bile last premožnih gospodov, kjer so plačilo najemnine odslužili s svojim delom. To delo je bilo največkrat vezano na vinogradništvo. Lastniki vinogradov so njihovo delo spremljali in tisti, ki so pridelali več vina, so bili nagrajeni s strani lastnikov še dodatno v obliki pridelkov kot so koruza, žito, moka ...²³

O DENARJU IN DRUGIH PLAČILNIH SREDSTVIH IZ ČASOPISNIH ČLANKOV

RAZVOJ DENARJA NA SLOVENSKEM

Kot sva že omenili, namen najine naloge ni zgolj povzemanje že dodobra strokovno obdelanega področja zgodovine o plačilnih sredstvih. Tega sva se lotili nekoliko drugače. Med iskanjem virov sva prišli do nekaterih prispevkov, ki sva jih med seboj primerjali in pri povzemanju poskušali narediti čim bolj predstavljive.

V članku Dinar na dinar v glasilu SZDL Celja– kot nama je pojasnil mentor, je ta kratica označevala Socialistično zvezo delovnega ljudstva. Glasilo je izšlo leta 1961, avtorja nisva uspeli odkriti. Govori o razstavi denarja, organizirani v prostorih celjske Komunalne banke. Članek naju je pritegnil, saj ni le zgolj suhoparno poročilo o razstavi, ampak tudi na kratko pove o zgodovini plačilnih ali kot pravi avtor, »*kupnih*« sredstvih na Slovenskem. Med povzemanjem članka sva dodali še nekaj pojasnil in slik iz drugih razpoložljivih virov.

Izveva, da je bila v Celju v prostorih celjske Komunalne banke zelo zanimiva razstava denarja, »*ki je stoletja in stoletja prevladoval pri nas in ki si je z mnogimi spremembami zaslužil že muzejsko vrednost*«.

Avtor članka pove, da so prireditelji hoteli s to razstavo Celjanom pokazati »*razvoj kupnih sredstev od starih časov do danes*«. Očitno so bili uspešni saj so »*do kraja uresničila smoter, ki so ga prireditelji zasledovali*«. Prireditelji so na razstavi pričakovali tudi »*veliko število šolarjev, katerim je posrečen in nazoren prikaz precej več vreden od številke*«.

²²Spominsko pričevanje zapisala Klara Bedrač januarja 2012.

²³Spominsko pričevanje zapisala Špela Maicen januarja 2012.

Slika takšnega kovanca sva našli na plakatu, ki je bil v prilogi revije GEA. V kateri številki in kdaj, še nisva uspeli razvozlati.

Slika 9: Primer srebrnika z odtisom pfeniga Urlika II. Celjskega.

Vir slike: plakat v prilogi revija GEA.

»Obdobje kovancev na našem ozemlju se je začelo s posebnim dekretom cesarice Marije Terezije, ki so ga tudi razstavili.« V dekretu je po avtorju članka posebej navedeno, da če oba predstavljata isto menjalno vrednost, ne sme biti razlike med kovanim in tiskanim denarjem. Denar Marije Terezije so tiskali na Dunaju. Kot izveva, so bili primerki razstavljeni. »Razumljivo je, da je tedaj ob primitivni tehniki tiskanja tudi bilo zelo lahko ponarediti posamezne vrste bankovcev.« Kakšna kazen je bila zagrožena za ta prekršek, avtor posebej poudari z navedbo v določilu Marije Terezije, in sicer »zasledimo posebno poglavje, ki prepoveduje ponatiskanje bankovcev in hkrati opozarja vse one, ki bi se tako hoteli okoristiti, da morajo računati na smrtno kazen. Dekret še posebej poudarja, da ponarejevalci papirnatega denarja ne morejo računati pomilostitve smrtne kazni«.

Slika 10: Dvajset kron: Avstro-Ogrska.²⁷

V nadaljevanju izveva, da se je leta 1919 pojavil jugoslovanski denar. »Tako po prvi svetovni vojni je vsaj nekoliko časa ostal v veljavi star denar, vendar so tudi tega pretiskali s črkami SHS (Srbija, Hrvatska in Slovenija).«

²⁷ Bankovec dvajset kron, spletna stran <http://www.mojalbum.com/numizmatika> (15. 3. 2012).

Slika 11: Pretiskanih sto kron.²⁸

Avtor tudi pove, katero valuto so vzeli za osnovo nove skupne valute. »Za osnovo so tedaj vzeli srbski dinar.«

Slika 12: Dinar Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev iz leta 1919.²⁹

Tedaj so tudi natisnili ustrezne bankovce - med njimi tudi tisočaka in bankovec za deset dinarjev.

Avtor tudi pove, na kak način se posameznega bankovca ali kovanca določene vrednosti prime neko ime. »Na prvem jugoslovanskem tisočaku je bil upodobljen sv. Jurij. Ime svetnika se je v narodni govorici obdržalo tudi za ime tisočaka. Tako mnogi še danes rečejo namesto tisočak - preprosto: Jurij.«

²⁸ Pretiskana Avstro-Ogrska krona, spletna stran <http://www.mojalbum.com/numizmatika> (15. 3. 2012).

²⁹ Spletna stran: <http://www.banknoteexpress.com/gallery/yugoslavia.html> (20. 3. 2012).

Slika 13: Jurij, bankovec Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev za tisoč dinarjev.³⁰

V nadaljevanju izveva, da je podobno tudi s kovačem. »Na prvem jugoslovanskem bankovcu za 10 dinarjev je bil natisnjen kot likovni okrasek podoba kovača - odtlej naprej - vsaj v Sloveniji - govorimo o kovaču, kadar mislimo 10 dinarjev.«

Slika 14: Deset dinarjev s podobo kovača.³¹

Razstava pa je prikazala tudi tiskanje denarja na našem območju za časa okupacije. Zelo zanimivi so bankovci, ki so jih izdajali v Vrhovnem štabu partizanskih enot in ki so veljali za osvobojeno ozemlje.

³⁰ Spletna galerija pod naslovom Jugo nostalgija, <http://www.genspot.com/PhotoGallery/> (20. 2. 2012).

³¹ Spletna stran: <http://www.banknoteexpress.com/gallery/yugoslavia.html> (20. 3. 2012).

Slika 15: Dinar iz leta 1944.³²

Avtor prispevek konča: »Razumljivo je, da je po osvoboditvi nova Federativna ljudska republika Jugoslavija začela izdajati svoj lasten denar, ki ga ni povezovala niti z zgodovino denarja, niti z denarjem, ki so ga izdajali okupatorji na zasedenem ozemlju.«³³

Slika 16: Bankovec za 100 dinarjev izdan leta 1945.³⁴

V ptujski knjižnici sva si sposodili knjigo Denar na Slovenskem, Stanislava Štiblarja in Andreja Potočnika, s pomočjo katere sva izvedeli za nadaljnji potek denarne politike na Slovenskem. Tako sva se odločili z uporabo tega in drugih virov nekako nadaljevati ta zanimiv prispevek. Narodna Banka - Federativne narodne republike Jugoslavije je v obdobju 1946-1955 izdajala bankovce, katerih podobe so bile v duhu časa, in sicer obnova in izgradnja.

Slika 17: Bankovec za 50 dinarjev iz leta 1946.³⁵

³² Bankovec za en dinar, spletna stran celjskega muzeja <http://www.ce-nob.si>, (15. 3. 2012).

³³ Dinar na dinar (1961), članek v celjskem glasilu SZDL, letnik XI, str. 45, <http://www.dlib.si> (12. 3. 2012).

³⁴ Spletna stran: <http://www.banknoteexpress.com/gallery/yugoslavia.html> (20. 3. 2012).

³⁵ Spletna stran: <http://www.banknoteexpress.com/gallery/yugoslavia.html> (20. 3. 2012).

Od leta 1955 je Narodna banka Jugoslavije izdala še veliko bankovcev. Nekaj od njih prilagava v nadaljevanju.

Slika 18: Bankovec za 100 dinarjev iz leta 1955.³⁶

Slika 19: Bankovec za 1000 dinarjev iz leta 1955.³⁷

Po uvedbi tako imenovanih novih dinarjev je Narodna banka Jugoslavije izdala bankovce in kovance. Nekaj slik teh bankovcev prilagava.

Slika 20: Bankovec za 100 dinarjev. Prvi so bili izdani 1. avgusta 1965.³⁸

³⁶ Spletna stran: <http://www.banknoteexpress.com/gallery/yugoslavia.html> (20. 3. 2012).

³⁷ Spletna stran: <http://www.banknoteexpress.com/gallery/yugoslavia.html> (20. 3. 2012).

³⁸ Spletna stran: <http://www.banknoteexpress.com/gallery/yugoslavia.html> (20. 3. 2012).

Slika 21: Bankovec za 10 dinarjev iz leta 1968.³⁹

Slika 22: Bankovci za 500 din so izšli 1970.⁴⁰

Slika 23: Bankovci za 1000 din so izšli 1978.⁴¹

Za obdobe inflacije je značilno, da je vrednost valute padala. Zato so se na bankovcih pojavljale vedno večje številke vrednosti, tudi milijonski bankovec je obstajal.

³⁹ Spletna stran: <http://www.banknoteexpress.com/gallery/yugoslavia.html> (20. 3. 2012).

⁴⁰ Spletna stran: <http://www.banknoteexpress.com/gallery/yugoslavia.html> (20. 3. 2012).

⁴¹ Spletna stran: <http://www.banknoteexpress.com/gallery/yugoslavia.html> (20. 3. 2012).

Slika 24: Bankovec za 5000 dinarjev iz leta 1985.⁴²

Slika 25: Bankovec za milijon.⁴³

Po razpadu SFR Jugoslavije se je najprej osamosvojila naša država Slovenija. Iz prispevka Dinarji, boni, tolarji, evro, dr. Bogomirja Kovača z Ekonomske fakultete v Ljubljani, ki je bil objavljen 25. 06. 2011, in je še dosegljiv na spletnem portalu SIOL, pa se poučiva o razvoju našega denarja po osamosvojitvi.

Izvedeli sva, da se je najprej, ko smo zapustili Jugoslavijo, še uporabljala skupna jugoslovanska valuta – dinar. Priprave na novo valuto so se začele že leta 1990, »*ko Slovenija zaradi spora z Beogradom ni več prejemale zadostnih količin dinarjev*«,⁴⁴ vendar pa je bilo potrebno vse do izteka brionskega moratorija počakati in takrat so se priprave nadaljevale. Avtor se dotakne tudi izbire imena valute »*za ime nove valute je bilo v igri več predlogov, med bolj verjetnimi pa je bilo zaslediti ime lipa, karant, klas in tolar*«. ⁴⁵

Ker sva na »valuto«, imenovano lipa, že naleteli, sva o tem poizvedeli. Izvedeli sva, da je leta 1989 neuradno slovensko valuto lipa izdalo takrat ustanovljeno podjetje *Lipa Holding* iz Ljubljane. Idejni vodja tega projekta je bil dr. Bogdan Oblak – Hamurabi, zato včasih naletimo

⁴² Spletna stran <http://tuzlalive.ba/portal/2012/01/novac-u-bih-tito-i-sirotanovic-u-svacijem-dzepu/> (20. 3. 2012)

⁴³ Spletna stran: <http://www.banknoteexpress.com/gallery/yugoslavia.html> (20. 3. 2012).

⁴⁴ Kovač, Bogomir, Dinarji, boni, tolarji, evro, spletni portal SIOL, 25. 06. 2011, <http://www.siol.net/> (27. 03. 2012).

⁴⁵ Kovač, Bogomir, Dinarji, boni, tolarji, evro, spletni portal SIOL, 25. 06. 2011, <http://www.siol.net/> (27. 03. 2012).

na poimenovanje Hamurabijev denar. Po osamosvojitvi Slovenije, država ni odkupila tega projekta.⁴⁶

Slika 26: Primer bankovca Hamurabijeve lipe.

V noči na 8. oktober 1991 so poslanci izglasovali ime za valuto – tolar, ki seveda še ni bila pripravljena. Tako so »po 64 letih dinarje sprva nadomestili boni. Menjalna vrednost dinarjev v bone je bila v razmerju ena proti ena«.⁴⁷

Slika 27: Bon tolarja.⁴⁸

Septembra 1992 so v obtok prvič prišli tolarški bankovci, in sicer za 100, 500 in 1000 tolarjev. Do januarja leta 1993 pa so v obtok postopoma prihajali še preostali bankovci in kovanci.

Slika 28: Bankovec za 1000 tolarjev.⁴⁹

⁴⁶ Slovenska lipa, spletni prispevek Wikipedia, http://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenska_lipa (20. 03. 2012).

⁴⁷ Kovač, Bogomir, Dinarji, boni, tolarji, evro, spletni portal SIOL, 25. 06. 2011, <http://www.siol.net/> (27. 03. 2012).

⁴⁸ Spletna stran http://www2.arnes.si/~gljsentvid10/slo_denar.html (20. 03. 2012).

⁴⁹ Spletna stran <http://perko.blog.siol.net> (20.03.2012).

ČLANKI, ZGODBE, VERZI ... O PLAČILIH IN DENARJU, NAMENJENIM VZGOJI

Med bogato zakladnico virov v že omenjeni Digitalni knjižnici Slovenije sva našli tudi prispevke o plačilih, namenjene v vzgojne namene. Veliko člankov, danes bi jim verjetno rekli v mladinskem tisku, govori o plačilih posebne vrste - v obliki lepih šolskih ocen, spričeval, pohval. Gre torej za članke z vzgojno vsebino. Kot sva uspeli razbrati, so tovrstni članki izhajali v časopisih oz. glasilih Vrtec, Zvonček, Angelček.

Priznati morava, da nisva posebej iskali tovrstnih člankov glede na najine hipoteze. Vendar se nama je zdelo škoda, da jih ne bi uporabili, še posebej zato, ker niso - glede na njihovo častljivo starost - prav nič izgubili na aktualnosti.

Tako kot danes poznamo različne tiskane in druge vire za mlade, so tudi v preteklosti poznali tovrstna glasila. Skozi njih so s pomočjo zgodb, pesmic privzgjajali otrokom vrednote. Posebej očarljive pa so tudi ilustracije. Nekaj primerov sva zbrali tudi v tej nalogi.

V časopisu Vrtec, ki je bil »časopis s podobami za slovensko mladino« sva sicer po naključju, natanko 124 let po objavi, našli še danes aktualne verze, naslovljene Denár, ki jih je iz nemškega izvirnika po J.N. Voglu prevedel Fr. Krek. Morda je besedilo še posebej aktualno za današnji čas pogoltnega kapitalizma.⁵²

Pesmica, ki je napisana za otroke, opisuje ljudi, ki hodijo, iščejo denar na koncu pa ugotovijo, da so bili sredi največjega bogastva, vendar je za njih že prepozno, saj jim bije zadnja ura.

Podobna je zgodba Engelbert Gangl, objavljena v časopisu Zvoček iz leta 1910, ki pove kakšno plačilo je dobil Jožek, kije »neskončno rad dražil« na verigo pripetega sosedovega psa.⁵³

Seveda veva, da zgodbe, ilustracije, pesmice ... ne govorijo o plačilnih sredstvih, kot si jih predstavljamo in poznamo danes, kljub temu pa meniva, da se s tem nisva oddaljili od najinega predmeta raziskave.

⁵²Krek, Fr. (01.02.1888), Denar, Vrtec: slovenski mladini, letnik 18, številka 2. <http://www.dlib.si> (1. 2. 2012)

⁵³Gangl, Engelbert (01.05.1910), Delu-plačilo!, Zvonček, letnik 11, številka 5. <http://www.dlib.si> (24. 2. 2012)

ČASOPIS S PODOBAMI ZA SLOVENSKO MLADINO.

Štev. 2. V Ljubljani, 1. februarja 1888. Leto XVIII.

Denár.

(Iz nemškega po J. N. Voglu.)

Kdo jadra tam po morji,
Ko ljut bučí vihár?
Tam jadra mladi kupee,
Ki išče le — denár.

Kdo blódi tam v puščavi,
Nevtrujen, čil vsekdár?
Tam blódi mladi kupee,
Ki v mislih mu — denár.

Kdo šteje tam za mizo,
Ko vse že spí okrog?
Tam šteje mladi kupee,
Denár je njemu — Bog.

Za letom mine leto,
O koliko skrbí!
Zlató, srebró se kupcu
Od dné do dné množí.

Takó skrbí in dela,
Denárja le želján,
In kmalu je bogatec
Po širnem svetu znan.

Li kupee zdaj bogáti
Dovólj imá blagá?
„Premalo, oh, premalo,“
To v eno mér tarná.

In spet skrbí in dela
Od mladih vajen nog;
Bogastvo rase, rase,
Denár je kupcu — Bog!

A naj so vreče, skrinje
Vse polne do vrhá,
Premalo, le premalo
Denarja še imá. —

Starikavemu kupcu
Pa jetika grozí,
On čuti, da na zemlji
Zanj več pomoči ní.

Ko smrt se mu približa,
Spozná, — prepozno pač, —
Da sredi je bogastva
Ubožen le berač.

—•• 26 ••—

Življenje kólne svoje,
In sebe kólne sam,
Imetje kólne svoje,
Blagá prepolni hram.

Umirajoč še stoka:
„Denár! — oh to boli —
Imèl jaz nisem tebe,
Imèl si mene — ti!“

Fr. Krek.

Slika 30: Ilustrirana naslovnica in besedilo pesmice Denár v časopisu Vrtec (1. 2. 1888)

ENGELBERT GANGL:

Delu — plačilo!

Jožek je imel dvoje lastnosti: neskončno rad je srebal kislo mleko in neskončno rad je dražil sosedovega psa Pozoja.

Prvo ni bilo nič takega. Hm, kislo mleko! Kdo ne pozna njegovih dobrot? Drugače pa je bilo s sosedovim Pozojem. Kadar je bil privezan, seveda ni mogel Jošku do živega. Ta ga je dražil s ceste, renčal vanj in mu kazal dva prsta; ubogi Pozoj je lajal na vse pretege, se zaganjal proti dečku, a hlač mu ni mogel pomeriti, kakor bi bil rad in kakor bi Jožek pravzaprav zaslužil za svoje nepremišljeno početje — ko bi le hlač ne bilo škoda!

Pozuju je bilo Joškove nagajivosti več kot dovolj, zato je pa tudi sklenil, da mu o prvi priliki vse pošteno plača.

Jožek je imel dobro mater in dobro sestrico. Večkrat ju je mati k sosedovim poslala po latvico kislega mleka, da so ga použili za južino. Hm, kislo mleko in pa v njem nadrobljen črni kruh — kako je bilo to neskončno dobro!

In tako sta šla Jožek in sestrica po kislega mleka tudi tisti dan, ko se je sosedov Pozoj veselil zlate svobode. Gospodar ga je bil odvezal, in Pozoj je srečen in vesel skakal okolo hiše. Jožek in sestrica pa sta šla, nič hudega sluteč, po vasi dol: sestrica naprej, Jožek pa za njo z latvico kislega mleka v rokah. Ves je bil zamišljen v dobroto, ki ga čaka doma, ko postavi na mizo posodo in zajame iz nje žlico bele dobrote.

— 113 —

Pozoj zagleda nagajivca. Brž se spomni svojega sklepa, češ, zdaj je prilika, da se maščujem. Zakadi se proti Jošku in mu pokaže zobe. Deček se ustraši, da odskoči od tal. Tedaj se pa kislo mleko pcedi iz latvice ter

se zlije na sestričino glavo in po njenem žalostnem obrazu na sama umazana tla. Pozuju se je zdelo kazni dovolj, zato ni dal dečku pokusiti svojih zob.

Pa saj je bilo tudi to dovolj kazni: oh, kislo mleko, namesto da bi šlo iz latvice na žlico in z žlice v usta, pa se je ceditlo po tleh, in namesto Joška ga je srebal zdaj — Pozoj!

Slika 31: Ilustracija in zgodba Delu-plačilo! v časopisu Zvonček (1. 5. 1910)

Časopis Vrtec je 6. številki, leta 1888 objavil zgodbo Albine Trevnove z naslovom Najdeni denar. Zgodba govori o majhni, pridni in poslušni deklici Milici, ki po »... opravljenej službi božje domóv gredé zagleda na cesti nekaj svitlega ležati.« Našla je pravo desetico (kovanec). Odločila se jo je podariti kašnemu siromaku. Tako je tudi naredila in jo podarila slepi vdovi, ki je bila daru zelo vesela »... ter se pridnej in ljubeznivej deklici pristrčno zahvaljuje, obetajoč jej, da bode vedno ljubega Boga prosila, naj bi dal obilo blagoslova njej in njenim dobrim starišem«. ⁵⁴

Najdeni denar.

Milica je bila pridna in poslušna deklica. Imela je skrbnega očeta in dobro mater, ki sta jo vedno lepo učila. Rada je poslušala Milica lepe nauke svojih skrbnih roditeljev in jih vestno spolnovala, zato sta jo tudi oče in mati pristrčno ljubila. Nekega dné, bilo je ravno v praznik vnebohoda Gospodovega, napravi se v cerkev k sv. maši. Po opravljenej službi božje domóv gredé zagleda na cesti nekaj svitlega ležati. „Kaj je to?“ misli si, pobere in ogleduje. Bila je desetica. Srčno se je razveseli Milica, ter premišljuje, kako bi jo najbolje obrnila. Hitro teče k materi. „Mati, ljuba moja mati, glejte, kaj sem našla! Desetico, pravo desetico!“

„Res, desetica je. In kaj bodeš ž njo, hčerka moja?“

„Dà, tega še dobro ne vem! Ali ne veste mati, da desetica še ni moja, da-si jo sem našla. Lastniku vrniti je ne morem, ker ne vem, kdo jo je zgubil. Najbolje bi pač bilo, da jo podelim kakemu siromaku.“

„Prav takó, hčerka ljuba,“ reče mati, vesela takega odgovora. — „A kateremu siromaku jo hočeš dati?“

„Tega pa tudi še ne vem,“ odgovori Milica.

„No, naj ti povem jaz. Vidiš, tam-le v ónej bornej hišici stanuje uboga, slepa vdova. Bolna je in nema družega nego to, kar jej podelé dobri, usmiljeni ljudje. Pojdi k njej, draga moja, in nesi jej najdeno desetico v Boga imé. Vrh tega ti jaz pridam še steklenico vina, da se bolna sirota ž njim nekoliko poživi in okrepča.“

Milica je bila tega zeló vesela, ter komaj čaka, da bi vže šla k ubožnej, slepej vdovi. Popóludne, ko je dodelala šolske naloge, dovoli jej mati, da otide.

Uboga ženica je bila lepega darú zeló vesela, ter se pridnej in ljubeznivej deklici pristrčno zahvaljuje, obetajoč jej, da bode vedno ljubega Boga prosila, naj bi dal obilo blagoslova njej in njenim dobrim starišem.

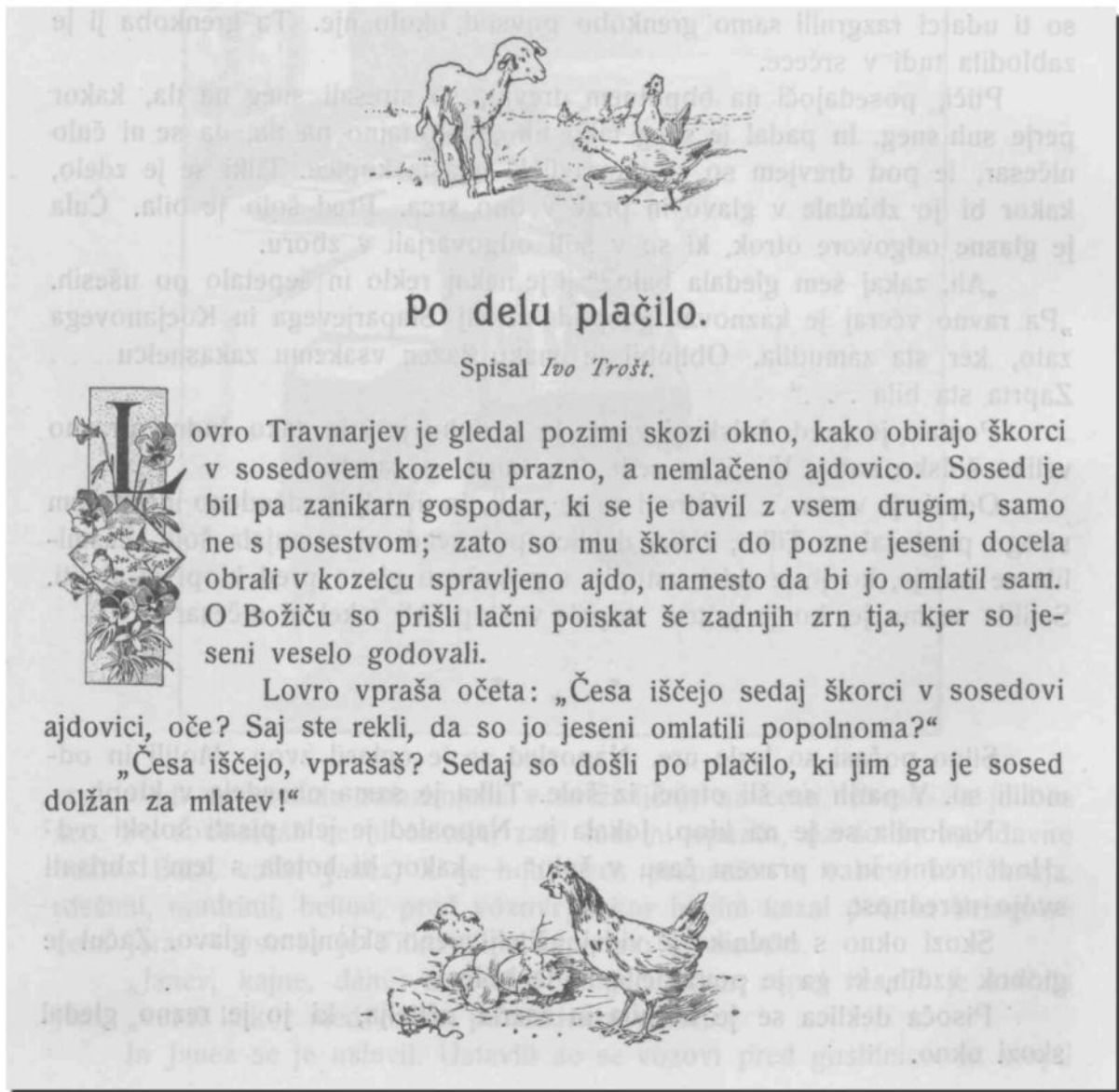
Albina Trevnova.

Slika: Besedilo zgodbe o najdenem denarju objavljeni v številki 6 leta 1888.

⁵⁴ Trevnova, Albina (1888). Najdeni denar, Vrtec, letnik 18, št.6. <http://www.dlib.si> (7. 2. 2012)

Po delu plačilo je zgodba s pripadajočo ilustracijo, ki jo je »spisal« Ivo Trošt in je bila objavljena v glasilu Zvonček, letnik 6, številka 3 leta 1905. Zgodba nas pouči kaj se zgodi, če »zanikarn gospodar« ne skrbi za posestvo.⁵⁵

Slika 32: Zgodba in ilustracija Po delu plačilo v glasilu Zvonček iz leta 1905

Dvojno plačilo je basen, ki je bila objavljena v prvi številki glasila Zvonček, leta 1908. Skozi zgodbo razberemo, da si dvojno plačilo zasluži in dobi tisti, ki opravi svoje delo. Kdor svojega dela ne opravi, pa plačila ne dobi »Prav se mu godi!«.⁵⁶

⁵⁵Trošt, Ivo (01. 03. 1905), Po delu plačilo, Zvonček, letnik 6, številka 3, <http://www.dlib.si> (24. 2. 2012)

⁵⁶Borisov. (01. 01. 1908), Dvojno plačilo, Zvonček, letnik 9, številka 1, <http://www.dlib.si> (24. 2. 2012)

Dvojno plačilo.

*Mačka se na solncu greje
in se zadovoljno smeje.
Saj vso noč lovila je,
mного mišk dobila je;
da bi prej bil rod zatrt —
vsem podpisala je smrt.*

*Psiček pa vso noč je spal,
a lisjak je putke kral.
Pred vežó zdaj pes leži,
lačen je, pa še kosti
zdaj za zajtrk ne dobi.
Prav se mu godi!*

Borisov.

Slika 33: Dvojno plačilo v basni Borisova v glasilo Zvonček iz leta 1908.

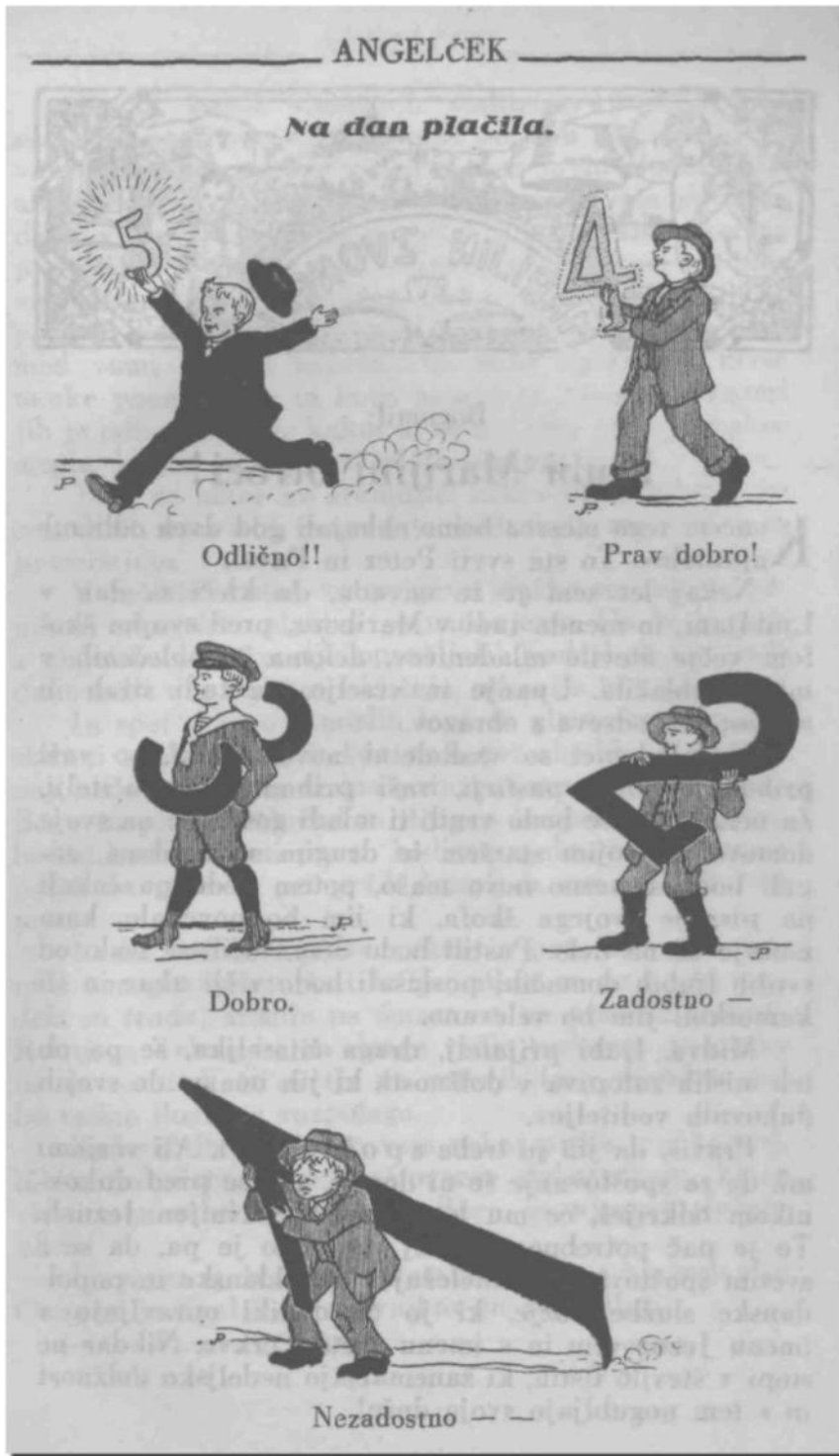
V Vrvcu za šolsko leto 1937/1938 izveva, da je tudi šolsko delo – delo, ki je na koncu ovrednoteno s plačilom.⁵⁷ Čeprav je ilustracija objavljena pod naslovom Za dobro voljo, torej kot humorna oblika prispevka se je ob njej vredno zamisliti. Morda danes učenke in učenci ne razumemo svojih šolskih obveznosti kot delo ali pa dela ne razumemo tako. Ampak verjetno to ni tema najine naloge.

Slika 34: Ilustracija in verzi Dan plačila v glasilu Vrtec za šolsko leto 1937/1938.

⁵⁷Dan plačila (1937/1938). Vrtec: slovenski mladini, letnik 68, številka 10, <http://www.dlib.si> (24. 2. 2012)

Zelo podobno tematiko najdeva tudi v glasilu Angelček za šolsko leto 1928/1929, v ilustraciji Na dan plačila.⁵⁸

Slika 35: Ilustracija Na dan plačil v glasilu Angelček za šolsko leto 1928/1929.

Da denar ni vse in da je več vredna osebna sreča, so seveda vedeli že takrat. Tako je Kiferle priredil narodno pesem Kaj mara za novce. Pesem je bila izdana v časopisu Zvonček, številka

⁵⁸Na dan plačila (1928/1929), Angelček, letnik 37, številka 10, <http://www.dlib.si> (23. 2. 2012)

7: »Kaj mara za novce, gradove, zemlje, kdor srečno očuva nedolžno srce, kdor srečno očuva, nedolžno srce!«⁵⁹

Besedilo notirane pesmi je opremljeno tudi z ilustracijo Maksima Gasparija.

Kaj mara za novce!

Skoraj veselo. Narodna. Priredil Iv. Kiferle.

 Kaj ma-ra za nov-ce, gra-do-ve, ze-mlje, kdor sre-čno o-
 Saj nje-mu od-pi-ra vi-jo-li-ca cvet, slad-ko-sti na-
 Ga sa-pe pi-hlja-jo, na-pa-ja ga vir, pri-ja-zno mig-

 ču-va ne-dolžno sr-ce, kdor sre-čno o-ču-va ne-dolžno sr-ce!
 bi-ra o-bi-lo mu svet, slad-ko-sti na-bi-ra o-bi-lo mu svet.
 lja-jo mu zve-zdi-ce mir, pri-ja-zno mig-lja-jo mu zve-zdi-ce mir.

Slika 36: Kaj mara za novce! v Zvončku iz 1901, številka 7.

DRUGA PLAČILNA SREDSTVA

BONI ZA GORIVO

Spominsko pričevanje Marije Emeršič

Marija Emeršič je rojena 1948. leta in je upokojena šivilja. Bila je nosilka samostojne obrti, živi na Hajdini. Spomni se časa, ko je predsednica izvršnega sveta SFRJ in ena izmed najvplivnejših žensk v nekdanji Jugoslaviji postala Milka Planinc. Zaradi gospodarske krize in naraščajoče inflacije je uvedla tako imenovano stabilizacijsko politiko. Uveden je bil

⁵⁹ Kiferle, Iv. (01. 07. 1912), Kaj mara za novce!, Zvonček, letnik 13, številka 7, <http://www.dlib.si> (29. 2. 2012)

stabilizacijski ukrep prepovedi vožnje z avtomobili vsak drug dan, tako so na en dan lahko vozili avtomobili s parno zadnjo številko registrske tablice, drugi dan pa z neparno. Med ljudmi se je ukrepa prijelo ime par-nepar.

Poleg tega je bil eden izmed ukrepov tudi uvedba bonov za gorivo. Ljudje so prijavljali vse mogoče naprave, ki so imele pogonski motor na notranje zgorevanje, in s tem imeli možnost dobiti več bonov.

Spomni se, da so dobili bon za (na mesec):

- 40 litrov za osebni avto
- 5 litrov za moped
- 5 litrov za motokultivator
- 5 litrov za kosilnico

Marija pravi, da si bone za gorivo lahko dobil tudi od soseda, če jih ta ni porabil. V zameno za bon si mu dal 10 jajc ali po pol kilograma kave (bon za 5 l ali 10 l). Če ti je dal bone za cel mesec (40 l ali več), pa si mu moral dati tudi viski, ki si ga »švercal« iz Avstrije, saj se je tam dobil, pa še cenejši je bil kot pri nas.

Marija pove tudi, da se je včasih dalo z devizami podkupiti pristojnega za izdajo bonov, seveda samo z devizami, te so bile »zakon«.⁶⁰

Spominsko pričevanje Stanka Ivanuša

Upokojeni ključavničar Stanko Ivanuš, rojen 1940. Leta, živi na Hajdini, je bil zaposlen v tujini, in sicer Nemčiji.

Pravi, da je zdomcem bilo velikor lažje, saj so dobili bonov, koliko so želeli. Kupili so jih z devizami (npr. nemškimi markami, lahko pa tudi v avstrijskih šilingih,..) Težava je bila v tem, da si s temi boni lahko polnil rezervoar zgolj svojega avtomobila - s tujo registracijo.

Povedal je tudi zanimivo dogodivščino, ko si je sposodil prijatelj avto in mu je zmanjkalo bencina, pa ni mogel natočiti goriva. Sposojeni avtomobil je imel jugoslovanske tablice, z boni, kateri so bili kupljeni z nemškimi markami, pa mu niso dovolili kupiti goriva.⁶¹

Slika 37: Bon za 10 l goriva iz leta 1984.

Sliki bonov, ki jih je izdajal takratni Zvezni sekretariat za trg in splošne gospodarske razmere. Z boni se je poskušalo omiliti pomanjkanje naftnih derivatov.

⁶⁰Spominsko pričevanje zapisala Suzana Petek januarja 2012.

⁶¹Spominsko pričevanje zapisala Suzana Petek januarja 2012.

Slika 38: Bon za 10 l goriva iz leta 1983.

Sliki sta s spletne strani Bolha – nekakšnega boljšjega trga na svetovnem spletu. Torej imajo še vedno vrednost, saj so zanimivi zbiralcem.⁶²

Spominsko pričevanje Terezije Štumberger

Učiteljica nemškega jezika, rojena 1959 leta, živi v Cirkulanah in je zaposlena na OŠ Cirkulane-Zavrč.

Pripoveduje, da se spominja »švercanja« čez mejo, in pravi, da je tudi sama kdaj čez mejo pripeljala kakšen kilogram kave več, kot je bilo dovoljeno.

Iz svojega življenja se spomni štirih valut, ki jih je uporabljala oz. jih še. To so bili najprej dinarji, potem boni, tolarji in danes evri.

Spomni se tudi bonov za gorivo in pa prepovedi vožnje vsak drugi dan. Temu so drugače rekli par-nepar. Zaradi tega so se ljudje raje vozili z avtobusom oz. javnim prevozom, ki je vozil vsak dan. Vsak mesec so dobili bone za 40l bencina, tako da so se sploh lahko vozili.⁶³

»PLAČILNA SREDSTVA« KOT POSLEDICA INFLACIJE

Spominsko pričevanje Suzane Petek

Pogovarjali sva se tudi z najino mentorico, profesorico zgodovine, Suzana Petek, rojeno 1971. leta, živi na Hajdini in je zaposlena na OŠ Cirkulane- Zavrč.

Povedala nama je, da je njena mama imela doma obrt in je viski ter kavo potrebovala za takrat ustaljeno navado »obdarovanja« odgovornih v trgovinah, da so bili pripravljene njene izdelke prodajati. Na tak način se je »obdarilo« tudi stranke – predstavnike podjetij, ki so odločali, kje se bodo nabavile usnjene zaščitne rokavice, naprstniki, predpasniki... V tistih časih se je namreč že začela pojavljati konkurenca med proizvajalci osebnih zaščitnih sredstev.

Njena starša sta se bila primorana znajti, če sta hotela obdržati obrt oziroma trg in seveda preživljati družino. V 80. letih prejšnjega stoletja, ko je bilo gospodarstvo takratne skupne države Jugoslavije ekonomsko že dodobra nestabilno, je nastalo veliko pomanjkanje nekaterih živil v trgovinah. Bilo se je potrebno znajti. Tako je najina pričevalka kot majhna deklica velikokrat sodelovala, kot sama pravi »pri švercu«. Preko meje je bilo dovoljeno prepeljati samo 3/4 kilograma kave Alvorada, pražene ali nepražene, na osebo.

⁶²Spletna stran: Bolha, <http://www.bolha.com/> (20. 1. 2012)

⁶³Spominsko pričevanje zapisala Klara Bedrač marca 2012.

Tako so se pač vsi člani štiričlanske družine z avtom odpeljali »na izlet« čez mejo. Praviloma so kupili več kave, kot bi smeli, jo skrili v vsak možni kot v avtu in poskušali srečo. Velikokrat jim je bila naklonjena. Včasih se je dalo celo podkupiti carinika tako, da so v potnem listu »pozabili« 10 nemških mark in carinik je dovolil, da so se odpeljali.

Včasih pa ni bilo sreče. Takrat so na carini kavo odvzeli.

Pa tudi viski je včasih bilo potrebno »švercati«, saj je bil pri nas zelo drag, če se je sploh dobil, v Avstriji pri »Debeli Berti« pa dosti bolj poceni.⁶⁴

REZULTATI ANKETNEGA VPRAŠALNIKA

Z anketnim vprašalnikom sva si pomagali pri preverjanju nekaterih hipotez. Skrbno sva izbrali vzorec tako, da sva z relativno malim številom anket prišli do verodostojnih rezultatov. Razdelili sva 60 anketnih vprašalnikov, od tega sva dobili vrnjenih le 50. Pazili sva, da so bili anketni vprašalniki razdeljeni v tri starostne skupine.

Zanimiv je razlog, zakaj se nekatere ankete »niso vrnile« oz. jih niso izpolnili. Enostavno jih niso želeli, ko so izvedeli, o čem poizvedujeva. To sva vzeli kot nekaj pozitivnega, saj nama to pove, da raziskujeva občutljivo področje, o katerem ljudje ne želijo odgovarjati in kaže na pravilnost odločitve, s katero potrjujeva hipotezo pet.

1. Obkrožite samo tiste načine plačevanja, ki so vam poznani, se jih spomnite in jih veste opisati:		
a. plačevanje z denarjem	49	98%
b. blagovna menjava	23	46%
c. vračilo z delom (viničarstvo, delo težakov...)	33	66%
d. plačevanje s karticami	45	90%
e. drugo:	čeki, boni, klik	
2. Katere denarne valute ste že uporabljali oz. so bile v rabi v vašem dosedanjem življenju?		
a. krone (Avstro-Ogrska monarhija)	0	0%
b. žigosane krone (začasno veljavne v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov)	0	0%
c. dinar (Kraljevina Srbov, Hrvatov, Slovencev)	0	0%
d. dinar (Jugoslavije po drugi svetovni vojni)	28	56%
f. boni slovenskega tolarja	19	38%
g. slovenski tolar	35	70%
h. euro	49	98%
i. drugo:	različne tuje valute sosednjih držav	
3. Za katero od naštetih denarnih valut v prejšnjem vprašanju lahko rečete, da vam je največ pomenila oz. bi želeli, da bi bila še vedno v obtoku.		
Napišite:	SI tolar (37=74%), dinar YU (9=18%), nemška marka (2=4%), avstrijski šiling (2=4%)	
4. Ali ste kdaj kakšno, sicer plačljivo storitev poravnali ali plačali s kakšnim drugim načinom plačevanja (npr. devize, darilo, protiusluga...). Če ne želite, vam na vprašanje ni potrebno odgovoriti.		
a. da	16	32%

⁶⁴Spominsko pričevanje zapisali Špela Maicen in Klara Bedrač januarja 2012.

b. ne	25	50%
Če ste obkrožili da nam, če želite, napišite na kak način:	devize (6=%), protiusluge (3=%)	
5. Ali je danes možno (pre)živeti brez denarja?		
a. da	1	2%
b. ne	49	98%
c. ne vem	0	0%
6. Ali menite, da bi se v kriznih časih lažje (pre)živelo, če bi bila v veljavi blagovna menjava?		
a. da	19	38%
b. ne	25	50%
c. ne vem	6	12%

REZULTATI PREVERJANJA HIPOTEZ

Kot sva že zapisali, sva hipoteze preverjali na različne načine: s pregledom tiskanih virov, z vodenimi intervjuji, zapisom in analizo pričevanj in z obdelavo rezultatov anketnega vprašalnika.

Prva hipoteza: Najini sokrajani poznajo različne načine plačevanja dobrin in storitev.

Preverjali sva jo z vsemi tremi naštetimi metodami in rezultati naju navajajo k sklepu, da je hipoteza 1 potrjena.

Sklep: Najini sokrajani poznajo različne načine plačevanja dobrin in storitev.

Druga hipoteza: Uvedba denarnih plačilnih sredstev blagovno menjavo izkorenini.

Skozi prebiranje različnih člankov in s pogovori s sokrajani lahko zapiševa ugotovitev, da blagovna menjava ni bila nikoli izkoreninjena. Če se sklicujeva na zapis v članku Razvoj denarja na Slovenskem »Dotok rimskega denarja je bil sredi 5. stoletja prekinjen. Družba se je po tem vrnila v sistem blagovne menjave.«, lahko hipotezo ovrževa.

Sklep: Uvedba denarnih plačilnih sredstev blagovne menjave ne prekine.

Tretja hipoteza: Kot plačilno sredstvo je nekoč služilo tudi delo.

Iz zapisov in iz vodenih intervjujev izveva dovolj, da smeva hipotezo potrditi. Tako je tudi danes kljub zakonskim omejevanjem, saj se na ta način krepijo tudi medsebojni odnosi med ljudmi.

Sklep: Kot plačilno sredstvo je nekoč služilo tudi delo.

Četrta hipoteza: Z družbeno-sistemske spremembe se zgodi tudi sprememba v denarnem plačilnem sistemu.

Hipotezo potrjujeva na osnovi razpoložljivih tiskanih virov, izkušenj oseb, s katerimi sva se pogovarjali in na osnovi odgovorov v anketnem vprašalniku.

Sklep: Z družbeno-sistemske spremembe se zgodi tudi sprememba v denarnem plačilnem sistemu.

Peta hipoteza: Ljudje vedno pripisujejo plačilnim sredstvom velik pomen.

Ta hipoteza se je na nek način potrjevala sama, saj je med pogovori ljudi pogosta tema, veliko časopisnih in drugih člankov govori o plačilnih sredstvih neposredno ali posredno. K temu sklepu naju navajajo tudi odgovori v anketi in tudi izogibanje odgovarjanja na anketni vprašalnik.

Sklep: Ljudje vedno pripisujejo plačilnim sredstvom velik pomen.

Šesta hipoteza: V času pomanjkanja dobi blagovna menjava na veljavi.

Kljub temu da v anketi večina meni, da ne bi lažje preživelih kriznih časov, če bi bila bolj uveljavljena blagovna menjava, vendarle opazimo, da ta v kriznih časih poraste. Zato lahko hipotezo potrdiva.

Sklep: V času pomanjkanja dobi blagovna menjava na veljavi.

Sedma hipoteza: Edina »prava« slovenska valuta je bil slovenski tolar.

Hipotezo sva preverili z anketo in jo na osnovi rezultatov anketnega vprašalnika potrjujeva.

Sklep: Edina »prava« slovenska valuta je bil slovenski tolar.

Osma hipoteza: Danes brez denarnih sredstev ni več možno voditi gospodinjstva.

Tudi to hipotezo sva preverili z anketnim vprašalnikom in jo na osnovi odgovorov lahko potrdiva.

Sklep: Danes brez denarnih sredstev ni možno voditi gospodinjstva.

POVZETEK PREVERJANJA HIPOTEZ

Večino postavljenih hipotez sva potrdili, eno zavrnili. Najini sokrajani poznajo različne načine plačevanja dobrin in storitev in da je na nek način še vedno prisotna blagovna menjava, ki ljudem lajša življenje in krepí sožitje. Tudi delo oziroma vračilo usluge z uslugo je v našem okolju še vedno tradicija. Vsaki družbeno sistemski spremembi je sledila tudi sprememba v denarni politiki. Še vedno je prisotna nekakšna nostalgija po slovenskem tolarju in vedno je bil denarnim, plačilnim, kupnim... sredstvom pripisan velik pomen, tudi pri vzgoji mladega rodu. Med drugim sva s pomočjo raziskovalnih metod ugotovili zaskrbljujočo dejstvo, da danes brez denarnih finančnih sredstev ni več možno voditi gospodinjstva.

DISKUSIJA

Zakaj sva se lotila raziskovanja? Pravzaprav je bila pobuda podana s strani razrednika, ki nama je ponudil tudi mentorstvo in ker sva aktivni pri zgodovinskem krožku, sva se odločili za zgodovinsko raziskovalno nalogo tudi zato, ker je somentorstvo ponudila najina učiteljica zgodovine. Kljub temu da naju zanima zelo veliko stvari, se nama je razpisana tema zdela dovolj zanimiva, čeprav sprva nisva vedeli, za kaj pravzaprav gre. Po prvem pogovoru z mentorjem in njegovo predstavitvijo, kako narediti raziskovalno nalogo, sva to res želeli narediti.

Vsekakor se nama zdi, da je prav, da sva v tej nalogi posvetili pozornost viničarstvu, priznati morava, da tudi sami nisva o tem, preden sva se lotili raziskovanja, vedeli skoraj nič. O rovaših sva imeli namen poizvedeti in jih poiskati še več, pa kaj, ko vedno zmanjka časa.

V spominu ljudi so še valute iz ne tako preteklih časov, saj se moramo zavedati, da je najina država komaj kakšnih pet let starejša od naju. Najini sogovorniki so bili zanimivi informatorji, saj so na naših tleh potekale številne družbeno-sistemske spremembe, ki so za seboj potegnile tudi spremembe na plačilnem področju.

Pa še nekaj sva izvedeli, ne glede na to, kako je ukrepala oblast, da bi zajezila to ali ono njej motečo tegobo – ljudje so se vedno znašli.

Na naju je naredilo vtis tudi enostavnost dostopa do prave zakladnice zgodovinskih virov s pomočjo, nam mladim tako priljubljenega načina iskanja informacij, v digitalni knjižnici Slovenije.

Ker bi radi, da bi ta raziskovalna naloga bila razpoložljiva še drugim, bo dobila svoje mesto tudi na naši šolski spletni strani, kjer so objavljene vse do sedaj narejene raziskovalne naloge najinih predhodnikov. Naloga bo tudi predstavljena zainteresiranim ob koncu šolskega leta, s čimer se bova poskušali oddolžiti vsem, ki so si vzeli čas in nama pomagali pripraviti to nalogo.

ZAKLJUČEK

Za izdelavo te raziskovalne naloge sva porabili veliko svojega prostega časa. Pripravljenost krajanov odgovarjati na vprašanja nama je omogočila izoblikovati ugotovitve na osnovi pridobljenih odgovorov. Zavedava se, da je najino raziskovanje zajelo le majhen del prebivalcev kljub skrbni izbiri vzorca.

Ob koncu lahko mirno rečeva, da sva zadovoljni, saj sva pri delu uživali, bili deležni tudi pomoči sošolcev in vedno sva imeli podporo mentorjev. Poudariti je potrebno tudi, da je breme grafičnega oblikovanja naloge, ki vsebuje skoraj 40 slik prevzel mentor za kar se mu še posebej zahvaljujeva. Veliko sva se naučili.

Predvsem pa se nama zdi pomembno spoznanje, da se za romantičnimi predstavami o nekdanjih idiličnih časih, ko so ljudje še imeli čas drug za drugega, krajini z obdelanimi vinogradi in zidanicami ... velikokrat skriva drugačna slika - slika žuljavih rok, pomanjkanja, brezupa in izkoriščanja. Naučimo se kaj iz tega!

UPORABLJENI VIRI IN LITERATURA

Knjižni viri:

Bračič idr. (1982), 200 let šolstva v krajevni skupnosti Cirkulane, 1780-1980, Cirkulane.
Enciklopedija Slovenije, (1988), zvezek 2 od Ce-Ed, Mladinska knjiga, Ljubljana.
Jerenc, Mira (2011), Tu bodo živeli viničarji, diplomatska naloga FFLJ Oddelek za zgodovino.
Potočnik, Andrej in Štiblar, Stanislav (2008), Denar na Slovenskem, Ljubljana, Masta trade.
Žižek, Ivan (2004), prispevek v zborniku Svet Belanov, Cirkulane, Halo d.o.o.

Članki in prispevki:

Gradivo za Veselo šolo PIL-a, Pustolovščina denar, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2011.
Ramšak, Mojca (1969), prispevek v reviji Etnolog, Ljubljana, SEM.

Spletne strani:

Spletna stran podjetja Halo: <http://www.halo.si/>
Spletni SSKJ, Inštitut Frana Ramovša ZRC SAZU, <http://bos.zrc-sazu.si/>
O denarju, spletna stran EU-kotiček za otroke, http://ec.europa.eu/economy_finance/
Spletna stran Tolminskega muzeja, <http://www.tol-muzej.si>
Kovač, Bogomir (2011), Dinarji, boni, tolarji, evro, spletni portal SIOL, <http://www.siol.net/>

Viri iz Digitalne knjižnice Slovenije <http://www.dlib.si>:

Borisov. (01. 01. 1908), Dvojno plačilo, Zvonček, letnik 9, številka 1.
Gangl, Engelbert (01.05.1910), Delu-plačilo!, Zvonček, letnik 11, številka 5.
Krek, Fr. (01. 02. 1888), Denar, Vrtec: slovenski mladini, letnik 18, številka 2.
Kiferle, Iv. (01. 07. 1912), Kaj mara za novce!, Zvonček, letnik 13, številka 7.
Trošt, Ivo (01. 03. 1905), Po delu plačilo, Zvonček, letnik 6, številka 3.
Dan plačila (1937/1938). Vrtec: slovenski mladini, letnik 68, številka 10.
Dinar na dinar (1961), članek v celjskem glasilu SZDL, letnik XI, str. 45.
Zveza viničarjev v Halozah (1920). *Slovenski gospodar, letnik 54, številka 24.*
Kurent (30. 01. 1919), letnik 2, številka 2.
Kurent (01. 11. 1918), letnik 1, številka 7.
O denarju (1911). Štajerc, letnik 12, št. 24.
Na dan plačila (1928/1929), Angelček, letnik 37, številka 10.

Spominska pričevanja:

Spominsko pričevanje Ane Bezjak
Spominsko pričevanje Franca Bedrača
Spominsko pričevanje Emila Dreva
Spominsko pričevanje Marije Emeršič
Spominsko pričevanje Stanka Ivanuša
Spominsko pričevanje Terezije Štumberger
Spominsko pričevanje Suzane Petek

PRILOGE

Anketa

Sva mladi raziskovalki Klara in Špela, ki raziskujeva plačilna sredstva skozi čas v našem okolju. Prosiva vas, za odgovore v najini anketi.

Vaša starost (koliko let ste dopolnili), spol .

1. Obkrožite samo tiste načine plačevanja, ki so vam poznani, se jih spomnite in jih veste opisati:

- a. plačevanje z denarjem
- b. blagovna menjava
- c. vračilo z delom (viničarstvo, delo težakov...)
- d. plačevanje s karticami
- e. drugo:

2. Katere denarne valute ste že uporabljali oz. so bile v rabi v vašem dosedanjem življenju?

- a. krone (Avstro-Ogrska monarhija)
- b. žigosane krone (začasno veljavne v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov)
- c. dinar (Kraljevina Srbov, Hrvatov, Slovencev)
- d. dinar (Jugoslavije po drugi svetovni vojni)
- e. boni slovenskega tolarja
- f. slovenski tolar
- g. euro
- h. drugo:

3. Za katero od naštetih denarnih valut v prejšnjem vprašanju lahko rečete, da vam je največ pomenila oz. bi želeli, da bi bila še vedno v obtoku.

Napišite:

4. Ali ste kdaj kakšno, sicer plačljivo storitev poravnali ali plačali s kakšnim drugim načinom plačevanja (npr. devize, darilo, protiusluga...). Če ne želite, vam na vprašanje ni potrebno odgovoriti.

- a. da
- b. ne

Če ste obkrožili da nam, če želite, napišite na kak način:

5. Ali je danes možno (pre)živeti brez denarja?

- a. da
- b. ne
- c. ne vem

6. Ali menite, da bi se v kriznih časih lažje (pre)živelo, če bi bila v veljavi blagovna menjava?

- a. da
- b. ne
- c. ne vem